

УДК 744.51

МОТИВ «ЧУНЬШУЙ ЦЮШАНЬ» (ВЕСНЯНІ ВОДИ ТА ОСІННІ ГОРИ) У ХУДОЖНІЙ ОБРОБЦІ НЕФРИТІВ ДОБИ ДИНАСТІЙ ЛЯО І ЦЗИНЬ

ДЖОУ Сяо¹, ЦИМБАЛА Лада²

¹ Львівська національна академія мистецтв, Львів, Україна, Ляонінський університет науки й техніки, Інститут архітектури й художнього дизайну, Ляонін, Китай

² Львівська національна академія мистецтв, Львів, Україна
6403193@qq.com, ladacymbala73@gmail.com

Період від початку X до кінця XIII ст. у китайському мистецтві важливий з огляду на злиття північної та південної культур. У цей період виникли династії Ляо, Сун (Південна й Північна Сун) Західна Ся та Цзинь. Культурною сферою впливу цих династій були землі північних кочівників і територія Центральної Рівнини Китаю. Сліди цього змішування безпосередньо відображені в мистецтві художньої обробки нефритів. Серед них найбільш виразним є мотив «чуньшуй цюшань» (дослівно «весняні води й осінні гори»), що переважає у період династій Ляо і Цзинь. У науковому висліді розглядаються види нефритових виробів, висвітлюються особливості їх форм та декору у контексті міжкультурних зв'язків.

Ключові слова: Ляо - Цзинь, художня обробка нефритів, нефритові вироби «чуньшуй цюшань», «весняні води та осінні гори», «Набо».

ВСТУП

Нефритові вироби з орнаментальними мотивами «чуньшуй цюшань» (весняні води та осінні гори) в епоху династій Ляо й Цзинь виникли в результаті змішання культур сезонних таборів «Набо» північних кочових племен і землеробської культури Центральної Рівнини Китаю. На основі археологічних даних можна простежити, що ця категорія нефритових виробів виникла в ранній період династії Ляо і її традиції були продовжені в період династії Цзинь та Юань. Крім того, ця категорія нефритових виробів позначилася на характері виробів із нефриту у майбутньому. Зокрема, саме у цей період в результаті міжкультурних зв'язків у художніх виробках з нефриту з'являються сюжети та мотиви живої природи, які до сьогодні окреслюють сюжетно-тематичні та стилістичні особливості китайського мистецтва нефритів, відтак, потребують ретельного наукового дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

У науковій розвідці проведено типологічний аналіз пам'яток за формою, способом обробки матеріалу, особливостями декору. Також

завданням наукової розвідки є окреслити традиційні для китайської рівнинної культури доби Ляо сюжети нефритової різьби та запозичені, інспіровані впливом культур кочових народів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Ляо і Цзинь були династіями з феодальною формою правління, засновані північними кочовими племенами – киданами й чжурчженями відповідно. Ці племена мають довгу історію і подібні культурні звичаї. Найдавніша згадка про киданів зустрічається у «Вей Шу» (Історія Вей) «Оповідь про киданів». Існують припущення, що вони походять від народності сюн. У «Старій історії п'яти династій» є запис «Кидани це сюни є». Сьогодні з'ясовано, що кидани відносяться до сім'ї дунху, вони були потомками сяньбі і населяли частину Юйвень (сяньбійська племінна держава, що існувала в середині III-IV ст.) [1]. Предків чжурчженів можна знайти ще в доциньську епоху (періоди Чуньцю і Чжаньго – до 221 р. до н.е.) – ними був народ *сушень*, племена *ілоу*, *мохе*, *хейшуйські мохе* (чорноріченські, або амурські мохе) – спільна назва *чжурчженів*, які по-різному називалися у різні періоди китайської історії [2]. Мотив нефритових виробів «чуньшуй цюшань» має коріння в культурі «набо» північних кочових народностей (киданів). «Набо» - це транслітерація з мови киданів, згадується в «Ляоші» (Історія Ляо), означає тимчасовий похідний табір імператора. Місце табору «Набо» обиралося відповідно до пір року – літо, осінь, зима, весна. На весняному «Набо» основними видами діяльності імператорського оточення були навчання воєнного мистецтва і жертвопринесення; для осіннього «Набо» основним видом діяльності було полювання; вирішення політичних та адміністративних питань відбувалися в період літнього та зимового «Набо». Ці традиції відомі також як «сезонні табори набо», а саме: *ченьшуй* (весняні води), *цюшань* (осінні гори), *цзодун* (перечекати зиму) і *налян* (насолода прохолодним повітрям) [3]. У «Цзиньші» (Історія Цзинь) читаємо: «Повсякденний одяг чжурчженів складався з чотирьох частин: пояс, головний убір, плаття з круглим коміром і чоботи з чорної шкіри. Пояс називався *туху*, *чуньшуй* (декоративний орнамент пояса) часто зображав сюжетну сцену з образами «соколів, що ловлять гусей», та різні рослини. Пояси *туху* виготовляли з нефриту, золота; найчастіше пояс прикрашався гравіюванням у стилі *чуньшуй*». Там само читаємо: «Чжурчжени носили одяг, прикрашений візерунком *цюшань*. Цей візерунок складався із реалістично потрактованої сцени «тигрів та оленів у гірських лісах; (пояс) *туху* (виготовлявся) із нефриту... часто прикрашався гравіюванням *цюшань*» [4]. Ян Бода у статті «Дослідження чжурчженьських нефритових виробів *чуньшуй* і *цюшань*» вперше запропонував типологію цих нефритових виробів. Він показав, що у декорі цих виробів особливо часто зустрічаються сюжети «сокіл хапає кігтями гуску» і «стада оленів на гірсько-лісистій місцевості». На основі збережених донині сувоїв, фресок і письмових джерел автор припускає, що орнаментальні сюжети «сокіл хапає кігтями гуску» і «стадо оленів на гірсько-лісистій місцевості» є сценами побуту киданів і чжурчженів у весняних і літніх таборах «Набо» [5].

Рис.1

Рис.2

Рис.3

Рис.4

Рис.5

Рис. 1. Цзинь. Пряжка дайчуань з орнаментом чуньшуй (Редколегія Тяньцзиньського музею. Нефритова колекція Тяньцзиньського музею. Пекін: Культурні пам'ятки, 2016. С.161). Рис.2. Ляо-Цзинь. Пряжка дайчуань з орнаментом цюшань (Гу Фан. Повна колекція нефритових артефактів Китаю Династії Сун, Ляо, Цзинь, Юань. Пекін: Наукове видавництво, 2010. С.83). Рис. 3. Ляо. Пряжка-тисе з орнаментом цюшань (там само, С.67. Рис. 4. Ляо. Пряжка-тисе з орнаментом цюшань (Цай Шенсюн. Збірник нефритових артефактів династій Тан, Сун, Ляо, Цзинь і Юань. Тайбей: Тайваньська асоціація поціновувачів нефриту, 2017. С.211). Рис. 5. Ляо. Нефритова прикраса з орнаментом чуньшуй. Колекція музею Гугун (Ян Бода. Повне зібрання археологічних нефритових виробів Китаю Суй, Тан-Мин. Шицзячжуан: Образотворчі мистецтва, 2006. С.101).

Рис.6

Рис.7

Рис.8

Рис.9

Рис.10

Рис.6. Цзинь. Підвіска з орнаментом чуньшуй (там само. С.102). Рис. 7. Цзинь. Підвіска з орнаментом цюшань (Гу Фан, 2010. С.115). Рис. 8. Ляо-Цзинь. Підвіска з орнаментом чуньшуй (Ян Бода, 2006. С.102). Рис. 9. Ляо-Цзинь. Підвіска з орнаментом чуньшуй (Гу Фан, 2010. С.82). Рис.10. Ляо-Цзинь. Прикраса з орнаментом цюшань (Ухайтан. Нефритові вироби Сун, Юань, Мин і Цин. Тайбей: Чжєнданьський культурно-просвітницький фонд, 2012. С.94).

Рис.11

Рис.12

Рис.13

Рис.14

Рис.15

Рис. 11. Цзинь. Верхівка головного убору (Гу Фан, 2005. С.195). Рис.12. Середній Ляо. Гуси з переплетеними шиями. Усипальниця принцеси Чень-го, селище Цинлуншань, хошун округу Найман-Ци, Внутрішня Монголія (Гу Фан, 2005. С.99). Рис.13. Ляо. Нефритова скринька у формі гуски. Колекція музею Чженьдандань (Чженьданданьський культурно-просвітницький фонд, 2012. С.83). Рис. 14. Ляо. Янтарна підвіска у формі качки (Лю Чжаохе. Записи про розкопки усипальниць імператорських дочок царств Даляо і Чень. Внутрішня Монголія: Університет Внутрішньої Монголії, 2008. С.168). Рис.15. Ляо. Підвіска у формі гуски (Тайбей: Чжєнданьський культурно-просвітницький фонд, 2012. С.322).

Нефритові вироби доби Ляо-Цзинь за функцією поділяємо на такі основні типологічні групи: декоративні, ритуально-церемоніальні, утилітарні (побутові), в окрему групу виділяємо нефритову пластику [6]. Мотив «чуньшуй цюшань» найбільше розповсюджений серед декоративних виробів, які включають поясні прикраси, підвіски та прикраси до головного убору. Серед поясних прикрас зустрічаються поясні пряжки *дайчуань* і *тисе*. З боків пряжки-*дайчуань* вирізувались квадратні отвори, через які протягувався пояс (рис.1-2). Конструкція пряжки-*тисе* включала прикріплене до основи напівкільце (рис.3-4). За формами підвіски можна поділити на такі: нестандартні, напівкруглі (круглі), прямокутні, а також у формі фігури тварини. Підвіски нестандартної форми переважно виконувались за допомогою змішаних технік круглої скульптури, горельєфної й контурної різьби (рис.5-7). Напівкруглі (круглі) підвіски виконувались переважно за допомогою змішаних технік круглої скульптури і контурної різьби, чи багат шарової ажурної (наскрізної) і контурної різьби (рис.8-9). Підвіски прямокутної форми виконувались в основному в техніці багат шарової наскрізної різьби (рис.10). До одягових прикрас також відносимо наверхшя головного убору (рис.11), тобто інкрустовану нефритову прикрасу, розташовану на верхівці головного убору.

Наступна типологічна група нефритових підвісок – вироби, виконані у техніці круглої скульптури у формі тварин, серед яких найчастіше зустрічаються водоплавні птахи, гуси з переплетеними шиями (рис.12), качки-мандаринки з переплетеними шиями, спляча гуска (рис.13), мандаринка (рис.14), гуска з повернутою головою (рис.15) тощо, що здебільшого, символізують зміну пір року та циклічність живої природи. Ці вироби часто виготовляли з використанням змішаних технік круглої скульптури і контурної різьби, форми вирізняються простотою й натуралізмом. Очевидно, що форми нефритових виробів з мотивом «чуньшуй цюшань» передають динамічність, мають глибокий зміст, вирізняються вишуканістю й старанною майстерністю виготовлення. Загальний художній стиль тяжіє до яскраво вираженого натуралізму.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження письмових джерел та відомих нефритових виробів «чуньшуй цюшань», зокрема проведення типології та окреслення їх художніх особливостей, з'ясовано, що їхні орнаментальні мотиви можна поділити на класичний і некласичний види. До класичного виду переважно відносять орнаментальні мотиви: «сокіл кігтями хапає гуску», «стада оленів у гірському лісі», «гірський ліс з оленями й тиграми» та «тигри в гірському лісі». У некласичних орнаментальних мотивах тематика не завжди чітко виражена, може бути поділена на одиничний та композитний види. Очевидно, що нефритові вироби «чуньшуй цюшань» виникли в результаті зіткнення, поглинання й злиття народних культур. Це не лише демонструє унікальні культурні особливості кочових північних народностей, а й є відображенням тенденції формування й розвитку еkleктичності в китайській культурі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chen Jiahua, Cai Jiayi etc. (1996). National History of the Liao, Song and Jin Dynasties. Chengdu: Sichuan Nationalities Publishing House, pp.1-4.
2. Жень Чуньюе, Бай Цуйцин. Виникнення й розвиток кочових народностей Північного Китаю. Харбін: Хейлунцзянське народне видавництво, 2012. 316 с.
3. Чжен Шицуй. Коротка історія культури Китаю – цзюань Ляо, Західна Ся, Цзинь, Юань. Пекін: Пекінський педагогічний університет, 2011. С.10.
4. Тогто (Юань). Цзиньші (Історія Цзинь). Пекін: Китайське книговидавництво, 1975.
5. Ян Бода. Дослідження чжурчженьських нефритових мотивів чуньшуй і цюшань. Журнал музею Гугун. 1988. № 2. С.9-16.
6. Лу Цзяньфан (головний редактор). Загальна історія китайських нефритових виробів династій Сун, Ляо, Цзинь, Юань. Шеньчжень: Хайтянь, 2014.

ZHOU X., TSYMBALA L.

THE "CHUNSHUI QIUSHAN" MOTIF (SPRING WATERS AND AUTUMN MOUNTAINS) IN THE ARTISTIC JADES OF THE LIAO AND JIN DYNASTIES

The period from the beginning of the 10th to the end of the 13th century in Chinese art is important in view of the discussion about the fusion of northern and southern cultures in Chinese art. During this period, the Liao, Song (Southern and Northern Song), Western Xia and Jin dynasties arose. As a result of commercial activity, military campaigns, conquest of foreign territories, different cultures mixed. Results of this mixing are directly reflected in the art of jade. Among them, the most expressive motif is "chunshui qiushan" (literally "spring waters and autumn mountains"), which prevailed in art jades during the Liao and Jin dynasties. In the research authors examine the types of jade products, highlights the features of their forms and decoration in the context of intercultural relations.

Key words: Liao - Jin, artistic jade, "chunshui qiushan" (spring waters and autumn mountains), "Nabo".